

Moral and legal principles of artificial intellect liability

Sardor BOZAROV¹

Tashkent state law university

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2022
Received in revised form
20 April 2022
Accepted 15 May 2022
Available online
15 June 2022

Keywords:

robotics,
artificial intelligence,
law,
ethics,
legal,
liability,
rules,
intellectual property.

ABSTRACT

In this paper, the author considers modern scientific approaches to understanding artificial intelligence, including from the point of view of determining its responsibilities. As the author points out, the issue of creating artificial intelligence and determining its essence, the moral and legal principles of robotics has always been relevant in science fiction literature. In the article, the author analyzes the conditions under which the legal responsibility of artificial intelligence objects arises, recognizes this or that situation as dangerous for humans, gives examples of the relationship between robots and the priority of human life. As the main problem of the legal regulation of artificial intelligence, the author points out that they are autonomous and independent of the creators or operators of robots, which makes it very difficult to determine the measures and the subject of legal responsibility. Various approaches to the legal liability of artificial intelligence will be considered. Thus, the positions of equating artificial intelligence objects with legal entities, as well as objects with high social risk, are studied, their pros and cons are analyzed, legal and social factors, the possibility of some national and international experiments, as well as international rules of robotics (France, EU) are considered. In conclusion, in addition to the huge potential for creating artificial intelligence, there are a number of social, economic, political, technological, legal, ethical and other issues that need to be addressed in connection with its implementation in the near future. There are also philosophical problems.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss3-pp48-56>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Doctor of philosophy in law, acting professor, associate professor, department of private international law, Tashkent state law university. Tashkent, Uzbekistan. E-mail: Sardor_bazarov1980@mail.ru.

Sun'iy intellekt javobgarligining axloqiy va huquqiy taomillari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

robotlashtirish,
sun'iy intellekt,
huquq,
axloq,
huquq,
javobgarlik,
qoidalar,
intellektual mulk.

Ushbu ilmiy maqolada muallif sun'iy intellektni anglashning dolzarb ilmiy-nazariy yondashuvlarini, shu jumladan, uning mas'uliyatini aniqlash nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadi. Muallif ta'kidlaganidek, ilmiy-fantastik adabiyotlarda sun'iy intellekt yaratish va uning mohiyatini, robotlar faoliyatidagi axloqiy va huquqiy tamoyillarini aniqlash masalasi doimo ko'tarilib kelingan. Maqolada muallif sun'iy intellekt obyektlarining huquqiy javobgarligi paydo bo'lishining huquqiy shartlarini har tomonlama tahlil qiladi, ma'lum bir vaziyatni odamlar uchun xavfli deb tan olish, robotlar uchun inson hayotining ustuvorligi bilan bog'liq qiymat munosabatlariga misollar keltiradi. Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solishning asosiy muammolari sifatida muallif ularning avtonom va robotlarni yaratuvchilar yoki operatorlardan mustaqilligini ko'rsatadi, bu esa huquqiy javobgarlik choralari va predmetini aniqlashni juda qiyinlashtiradi. Sun'iy intellektga nisbatan yuridik javobgarlikni belgilashning turli yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Shunday qilib, sun'iy intellekt obyektlarini yuridik shaxslarga, shuningdek, ijtimoiy xavfi yuqori bo'lgan obyektlarga tenglashtirish pozitsiyalari o'rganilib, ularning ijobiy va salbiy tomonlari ko'rsatiladi hamda ba'zi milliy va xalqaro tajribalar imkoniyatining huquqiy va ijtimoiy omillari ko'rsatiladi, xalqaro robotlashtirish qoidalari (Fransiya, Yevropa Ittifoqi) baholanadi. Xulosa o'rnida ta'kidlanganidek, sun'iy intellektni yaratish bilan bog'liq ulkan imkoniyatlar bilan bir qatorda yaqin kelajakda uni joriy qilish bilan bog'liqlikda hal etilishi lozim bo'lgan qator ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik, huquqiy, axloqiy va falsafiy muammolar ham mavjud.

Морально-правовые принципы ответственности искусственного интеллекта

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

робототехника,
искусственный интеллект,
право,
этика,
право,
ответственность,
правила,
интеллектуальная
собственность.

В данной работе автор рассматривает современные научные подходы к пониманию искусственного интеллекта, в том числе с точки зрения определения его обязанностей. Как указывает автор, вопрос создания искусственного интеллекта и определения его сущности, морально-правовых принципов робототехники всегда был актуальным в фантастической литературе. В статье автор анализирует условия, при которых возникает юридическая ответственность объектов искусственного интеллекта, признает ту или иную ситуацию опасной для человека, приводит примеры соотношения роботов и приоритета

жизни человека. В качестве основной проблемы правового регулирования искусственного интеллекта, автор указывает на то, что они автономны и независимы от создателей или операторов роботов, что весьма затрудняет определение мер и субъекта юридической ответственности. Будут рассмотрены различные подходы к юридической ответственности искусственного интеллекта.

KIRISH

Dunyoda har doim ilmiy fantastikaning ko'plab ashaddiy muxlislari bo'lgan va ilmiy fantastika adabiyotida ham, filmlarda ham sun'iy intellekt (keyingi o'rinlarda SI deb yuritiladi) yaratish mavzusi doimiy ravishda takrorlanadi. Biroq hozirgi kunga kelib, nanotexnologiyalarning rivojlanishi va jamiyat hayotining barcha sohalari shiddat bilan raqamlashtirilayotganli sababli mazkur mavzu tobora ilmiy va haqiqatga aylanib bormoqda.

Agar siz tarixga e'tibor qaratsangiz, robot yoki avtomat haqidagi eng qadimgi qaydlardan biri Gomer tomonidan miloddan avvalgi 700-yillarda yozilgan "Iliada" asaridan o'rin olgan. Eng so'nggi misollar orasida 1942-yilda yozilgan Isaak Asimovning "Robotexnikaning uchta qonuni", 2001-yilda yozilgan "Artur Klarkning sun'iy intellekti: Blade Runner nomi bilan tanilgan Filipp K. Dix filmdagi androidlarga intilish" va boshqa asarlarni misol keltirishimiz mumkin.

Hozirga kelib, sun'iy intellekt yaratish imkoniyatlari bilan bir qatorda, u bilan bog'liq ko'plab muammolar mavjud. So'nggi yangiliklarda Stiven Xoking, Ilon Mask va 1000 dan ortiq sun'iy intellekt va robototexnika bo'yicha tadqiqotchilar sun'iy intellekt rivojlantirish va uni hayotga keng tatbiq qilish bilan bog'liq ulkan ishlarni amalga oshirib kelmoqdalar. Albatta, sun'iy intellektning rivojlanishi robototexnikaning rivojlanishiga salmoqli ta'sir ko'rsatmoqda. Dunyo hamjamiyati sun'iy intellektga ega bo'lgan robotlarni sinovdan o'tkaza boshladilar. Biroq sun'iy intellekt va robotlar faoliyati bilan bogliq munosabatlar qay darajada huquqiy jihatdan tartibga solinishi, qolaversa, sun'iy intellekt va sun'iy intellektga asoslangan robotlarning javobgarlik masalalari hanuzgacha bahs va munozaralarga sabab bo'lmoqda. Mazkur savoni ilmiy tahlil qilishdan oldin robotlar fenomenini ochib berishni maqsadga muvofiq deb topdik.

Robotlarning huquqiy dillemasi. Mutaxassislar fikriga ko'ra, 2025-yilga borib an'anaviy kasblarda zamonaviy robotlar odamlarning kamida 1/3 qismini almashtiradi va aytish mumkinki, bu bilan kapitalistik mehnat shakli tanazzulga yuz tutadi. Mashinalar o'zini o'zi qayta tuzata oladigan va odamlarning ta'sirisiz ishlay oladigan bo'ladi, bu esa ishlab chiqarish faqat xomashyo narxiga barobar bo'ladigan jamiyatga olib keladi. Agar robot-mashina jinoyat qilsa nima bo'ladi? Amalga oshirilgan harakatlar uchun kim javob beradi? Bu ilmiy afsonadek tuyulishi mumkin, ammo bu voqea kundalik hayotimizda sodir bo'la boshladi.

Shveytsariya art-guruhi Darknet onlayn-do'konlar tarmog'ida tasodifiy xaridlarni amalga oshirish maqsadida avtomatik xarid qilish robotini yaratdi. Robot Shveytsariya politsiyasi tomonidan "qo'lga olinishidan" oldin bir nechta narsalarni, jumladan, Vengriya pasporti va ba'zi ekstazi tabletkalarini sotib olishga muvaffaq bo'ldi. Natijada, albatta, na robotga, na robot ortida turgan rassomlarga nisbatan hech qanday ayblov qo'yilmaydi.

Agar sun'iy intellekt, o'z-o'zidan, odamlarning nazoratidan tashqarida harakat qilsa, uni qanday tartibga solish kerak? Ushbu sohani nazorat qilish va tartibga solish bilan bog'liq bir qancha tartibga solish masalalari hanuzgacha jiddiy munozara doirasida

qolmoqda. Agar robot o'z harakatlari uchun qonuniy javobgarlikka tortilishi kerak bo'lsa, u ham insonga o'xshash jismoniy, huquqiy va raqamli identifikatsiyaga ega bo'lishi lozim degan fikrga kelinmoqda.

Agar sun'iy intellekt inson bilan bir xil qonuniy majburiyatlarga ega bo'lsa, u inson bilan bir xil qonuniy huquqlarga ham ega bo'lishi kerak emasmi? O'z-o'zini anglab yetgan robot barcha odamlarni o'ldirish o'rniga teng huquqlarni talab qilishi mumkin.

Agar SIga kelajakda to'liq fuqarolik huquqlari berilsa, ular ko'payish huquqini ham o'z ichiga oladimi? Robot yaqinda o'z-o'zini anglash testidan o'tgani uchun ilgari faqat odamlar qaror qabul qilishi mumkin deb hisoblangan, bu savollarga javob berish zarurati biz o'ylagandan ham yaqinroq bo'lishi mumkin.

Robotlashtirish masalasi haqida so'z borganda, biz, ko'pincha, robotni android sifatida tasavvur qiladigan, dunyoni an'anaviy idrok qilish bilan cheklanamiz. Bu shart emas, lekin biz taqsimlangan hisoblash tarmog'ida joylashgan o'z-o'zini anglaydigan va hamma joyda mavjud bo'lgan raqamli aqlli mavjudotni qanday baholaymiz?

Huquqiy asoslar. Har qanday vaqtda bo'lgani kabi axloq va huquq bir-biri bilan chambarchas va ajralmas tarzda bog'langan, aksariyat huquqiy normalar mavjud axloqiy ko'rsatmalarning talqini natijasidir. Biroq SI yangi va juda qiyin masalalarni vujudga keltiradi. Tez orada sun'iy intellekt yanada avtonom bo'ladi, ularning salohiyati va dunyo hamda atrof-muhitga, shu jumladan, odamlarga real ta'siri insoniyatga, ularning xatti-harakatlari va ishini to'g'ri tushunish, bashorat qilish va nazorat qilish imkoniyatini bermaydi. Ko'p odamlar sun'iy intellektni avtomatlashtirishning joriy va bashoratli darajasini yetarli darajada idrok etmaydilar, shu bilan birga, ular o'zlarining tajribalari va xatolarini hisobga olgan holda dasturlarga ega, bu esa kelajakda ularning yaratuvchilari tomonidan o'ylab topilgan chegaralardan chiqib ketishiga olib kelishi mumkin.

Rivojlanayotgan muammolarni hal qilish uchun siz axloqiy tajriba – tramvay muammosini misol qilishimiz mumkin. Shunday qilib, bitta oddiy tramvay relslar bo'ylab ketmoqda, relslar temir yo'l kaliti (strelkasi) bilan ikkiga bo'linadi, bir yo'lda besh kishi, boshqa bir yo'lda esa bir kishi relslarga bog'lab qo'yilgan. Bunday vaziyatda odam qanday harakat qiladiyu, robot qanday harakat qiladi?

Ushbu axloqiy dilemmaga aniq javob yo'q. Bundan tashqari, bir ma'noli bo'lmagan qaror qabul qilish zarur bo'lgan ko'plab vaziyatlar mavjud [1]. Shuni ham ta'kidlash kerakki, odamlar ushbu vaziyatning yechimini turli tomonlardan qabul qiladilar. Misol uchun, buddist rohiblar odatda besh kishini qutqarish uchun bir kishining hayotini qurbon qilishga tayyor. Agar sun'iy intellekt haqida gapiradigan bo'lsak, favqulodda vaziyatlarda uchuvchisiz harakatlanadigan transport vositalarida bunday holatlar kam uchramaydi. Ular uchun nima ustuvor bo'ladi, boshqa hech narsaning iloji bo'lmaganda, ular yo'lovchi yoki piyodalar hayotini saqlab qolishga intilishadimi?

Boshqa savollar ham tug'iladi: huquq nuqtayi nazaridan qanday qilib qonuniy harakat qilish kerak? Robot uchun qaror qabul qilish uchun nima asos bo'ladi? Oxir-oqibatida uning harakatlari uchun kim javobgar bo'ladi?

Aytish kerakki, dronlarni ishlab chiquvchilar allaqachon bu masala bilan shug'ullanishgan. Jumladan, Mercedes kompaniyasida ularning mashinalarida yo'lovchilarning hayotini saqlab qolish ustuvor ahamiyatga ega ekanligini aytishdi. Biroq Germaniya Federal transport va raqamli infratuzilma vazirligi kelajakda bu ko'plab huquqiy hodisalarga olib kelishini ta'kidladi, bir qator mezonlar asosidagi bunday tanlov noqonuniy bo'ladi, uchuvchisiz transport vositalarini ishlab chiqaruvchi tanadagi shikastlanishlar, jarohat yoki hayotdan ko'z yumish holatlarida javobgarlikka tortilishi kerak.

SI xatti-harakati uchun shunga o'xshash mezonlar ularni qo'llashning boshqa sohalarida ham paydo bo'lishi mumkin. Shunday qilib, Xitoyning avtonom ijtimoiy kredit tizimi fuqarolarni qanchalik qonunga bo'ysunishi va jamiyat uchun foydali ekanligiga qarab baholaydi va hokazo. Yaxlitlangan ballari past bo'lgan odamlar muammolarga duch kelishadi. Ehtimol, Xitoy qonunni qabul qiladi, uning asosida uchuvchisiz transport vositalari, yuzni tanib olish texnologiyalari va tanlash hamda tahlil qilish uchun tegishli ma'lumotlar bazalariga kirishdan foydalangan holda, qonunlarga unchalik hurmat ko'rsatmaydigan fuqarolarning nisbatan ta'sir choralari qo'llaniladi.

Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solishdagi asosiy muammolar. SI sohasidagi huquqiy muammolar juda munozarali va bahslidir. Tashqi ma'lumotni idrok etish va tahlil qilish yo'li bilan o'rgatilgan tizim (robot) uni yaratuvchilar oldindan ko'ra olmaydigan tarzda harakat qilishi mumkin [2] va xatti-harakatlarning taxminiyligi yoki boshqacha aytganda, xatti-harakatlarning oldindan bashorat qilinishi mumkinligi zamonaviy huquqiy yondashuvlar uchun robot xatti-harakatlarini tartibga solish uchun bosh asosga aylanishi mumkin. Bundan tashqari, sun'iy intellektga o'xshash tizimlar uni yaratuvchilar yoki operatorlardan mutlaqo mustaqil ishlashini hisobga olsak, bu holat choralari va yuridik javobgarlik predmetini aniqlashni juda qiyinlashtiradi. SI faoliyati muammolarni keltirib chiqaradi, chunki uning harakatlarini oldindan etarli darajada aytishni imkoniyatini bermaydi va ayni paytda o'ziga xos mas'uliyatni anglatmaydi [3].

Biroq sun'iy intellektni tartibga solishning ko'plab turlari mavjud, jumladan, amaldagi odatiy standartlarga asoslangan tartibga solish. Masalan, bunda so'z SI texnologiyalarini mualliflik huquqi yoki intellektual mulk obyektlari sifatida tartibga solish haqida bormoqda. Biroq SI texnologiyalarining ishlab chiquvchisi, egasi yoki egasi (foydalanuvchisi)ning irodasiga qarshi avtonom harakat qilish qobiliyatini hisobga olish kerak. Amaldagi intellektual mulk (IM) qoidalarida bu haqda hech narsa deyilmagan. Shu munosabat bilan, avtonom harakatlarga qodir bo'lgan mulkning maxsus turini tartibga soluvchi qoidalar ishlab chiqish bir qanch qiyinchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Chunki, yuqorida ta'kidlab o'tkanimizdek, bazi holatlarda avtonom robotni harakatlarini oldindan bashorat qilish mushkul.

Ba'zi xorijlik olimlar, sun'iy intellektga nisbatan hayvonlarga oid qoidalarini qo'llash takliflarini ilgari suradilar. Milliy qonunchilikda ushbu toifadagi mulkka egalik qilishning umumiy qoidalari qo'llaniladi (Fuqarolik kodeksining 93-moddasi). Shunday qilib, javobgarlik masalasi Fuqarolik kodeksining 1002-moddasiga to'g'ri keladi: Uy hayvoni tomonidan yetkazilgan zarar uchun uning egasi yoki hayvonning egaligi va foydalanishida umumiy asosda javobgar bo'lgan shaxs mas'ul hisoblanadi deb ko'rsatilgan.

Bizning fikrimizcha, hayvonlarga oid qoidalarini qo'llash bo'yicha takliflar yuridik javobgarlikni belgilash nuqtayi nazaridan biroz cheklangan. Birinchidan, jinoyat qonuni doirasidagi normalarning o'xshashligi qoidalariga muvofiq robotlarga nisbatan hayvonlarning javobgarligi to'g'risidagi qonun hujjatlarini qo'llashning qabul qilinishi mumkin emas. Ikkinchidan, bu qoidalar, birinchi navbatda, uy hayvonlariga nisbatan qo'llaniladi, ya'ni oddiy sharoitlarda ular egalariga yoki boshqalarga zarar yetkazmaydi. Shu sababli bugungi kunda yovvoyi hayvonlarni saqlash qoidalariga o'xshash qoidalarini qo'llash bo'yicha tavsiyalar berilmoqda, chunki bu qoidalar yanada qat'iydir [5]. Biroq qat'iy qoidalar SI texnologiyalarini joriy etish jarayonini to'xtatishi yoki tanqidiy ravishda sekinlashtirishi mumkin.

Yana bir keng tarqalgan taklif – bu yuridik shaxslar faoliyatini tartibga soluvchi qoidalarga oʻxshash qoidalarni qoʻllashdir [6]. Bu mantiqan toʻgʻri, chunki yuridik shaxs sunʼiy ravishda yaratilgan qonun subyekti [7], robotlar ham shunday maqomga ega boʻlgan shaxslar sifatida tan olinishi mumkin. Bugungi kunda baʼzi mamlakatlarda noodatiy obyektlarga yuridik shaxs huquqini berish misollari allaqachon mavjud boʻlgan. Masalan, 2017-yilda Yangi Zelandiya Vanganui daryosining maqomi yuridik shaxs sifatida tan olingan qonunni qabul qildi. Qonunda aytilishicha, daryo yuridik shaxs hisoblanadi va shuning uchun ushbu daryo yuridik shaxsning barcha huquqlari, vakolatlari va majburiyatlariga ega. Boshqacha aytganda, daryo oddiy egalik yoki mulk obyektidan yuridik shaxsga aylandi. Xuddi shunday, 2000-yilda Hindiston Oliy sudi sikhlarining asosiy muqaddas matni Guru Granth Sahibni yuridik shaxs sifatida tan oldi.

Albatta, bu misollar juda kam uchraydi, ammo baʼzi huquqiy tizimlar yuridik shaxslarning nafaqat fuqarolik huquqi, balki ayrim hollarda jinoyat qonunchiligi boʻyicha ham javobgarligini nazarda tutadi. Shu bilan birga, qonunda aytilishicha, ular kompaniyaning oʻz harakatlarini bilish erkin iroda yoki niyatga ega boʻlish qobiliyatining normativ taʼrifidan qatʼi nazar, muayyan harakatlar uchun qonuniy javobgarlikka tortilishi mumkin. Bizning fikrimizcha, xuddi shu tarzda robotlardan oʻz harakatlari uchun javobgarlikka tortish uchun ulardan oʻziga xos niyat yoki iroda erkinligini qilmaslik kerak.

Biroq yuridik shaxslar bilan SI oʻxshashligi, ayniqsa, odil sudlovni amalga oshirish sohasida oʻzining huquqiy muammolariga ega. Gap shundaki, yuridik shaxsning faoliyati, shu jumladan, noqonuniy faoliyati hamisha bir shaxs yoki bir guruh shaxslarning xatti-harakatlari bilan bogʻliq boʻladi, hatto ularning kimligini aniqlashning imkoni boʻlmasa ham [8]. Boshqacha qilib aytganda, kompaniyalar va boshqa tuzilmalarning javobgarligi doimo ularning xodimlari yoki vakillarining harakatlari bilan bogʻliq. Demak, yuridik shaxslar faqat ushbu yuridik shaxs nomidan harakat qilayotgan aybdor jismoniy shaxs mavjud boʻlgandagina jinoiy javobgarlikka tortiladilar [9]. Oʻz navbatida, sunʼiy intellektga asoslangan tizimlarning harakatlari inson harakatlari bilan bogʻliq emas.

Nihoyat, sunʼiy intellektga asoslangan tizimlar ortib borayotgan xavf manbalari boʻyicha qonun-qoidalarga boʻysunishi mumkin. Fuqarolik kodeksining 999-moddasi 1-bandiga muvofiq faoliyati atrofdagilar uchun ortib borayotgan xavf bilan bogʻliq boʻlgan yuridik shaxslar va fuqarolar (transport tashkilotlari, sanoat korxonalari, qurilish obyektlari, transport vositalari egalari va boshqalar), basharti ortib borayotgan xavf manbai tomonidan, agar ular zarar yengib boʻlmas kuch yoki jabrlanuvchining niyati natijasida yuzaga kelganligini isbotlamasa, yetkazilgan zararining oʻrnini qoplashlari shart. Muammo shundaki, bunda qaysi sunʼiy intellekt tizimlari xavfning kuchayishi manbalari deb hisoblanishi mumkin? Bu muammo uy va yovvoyi hayvonlar uchun yuqorida aytib oʻtilgan muammoga oʻxshaydi.

Sunʼiy intellekt faoliyatini tartibga solishdagi yondashuvlar – milliy va xalqaro qoidalar. Bugungi kunda koʻplab mamlakatlar sunʼiy intellektidan foydalanadigan texnologiyalarni tartibga solish uchun huquqiy standartlarni yaratmoqda. Masalan, Janubiy Koreyada “Intellektual robotlarni rivojlantirish va targʻib qilish toʻgʻrisida”gi Qonuni (2008) aqlli robot sanoatining barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirish orqali hayot sifatini yaxshilash va barqaror iqtisodiy rivojlanish maqsadlarini koʻzda tutadi.

Sun'iy intellekt va robototexnika sanoatini huquqiy tartibga solishga misol sifatida biz sun'iy intellekt sohasida Yevropa va jahon yetakchisi bo'lish niyatini ilgari surgan **Fransiya**ni misol qilib keltirishimiz mumkin.

2018-yilda Milliy assambleya a'zosi Serdik Villani boshchiligidagi tayyorlangan hisobot asosida Prezident Emmanuel Makron mamlakatning sun'iy intellekt bo'yicha milliy strategiyasini ma'qulladi, u 2023-yilgacha SI sohasida tadqiqot va innovatsiyalarni rivojlantirish va rag'batlantirish uchun 1,5 milliard yevro sarmoya kiritishni nazarda tutadi. Strategiya to'rtta aniq sohaga yo'naltirilishiga qaror qilindi: sog'liqni saqlash, transport, atrof-muhit va atrof-muhitni muhofaza qilish, xavfsizlik. Buning sababi, kompaniyalar global miqyosda muhim rol o'ynashi mumkin bo'lgan sohalarda sun'iy intellektda nisbiy ustunlik va vakolatlar salohiyatini yo'naltirish, shuningdek, ushbu texnologiyalar jamoat manfaatlari uchun muhimligi va boshqalarni nazarda tutadi.

Bir necha ilg'or takliflar ilgari surildi, ulardan biri bizning tadqiqotimiz maqsadlari uchun alohida qiziqish uyg'otadi, ya'ni sun'iy intellektni qanday qilib ochiqroq qilish kerak. Darhaqiqat, sun'iy intellektda qo'llaniladigan algoritmlar diskretdir, chunki ular odatda tijorat siri qoidalar bilan himoyalangan. Shu bilan birga, bunday algoritmlar o'z-o'zini o'rgatishi mumkin, ular jamiyatda mavjud bo'lgan yoki ishlab chiquvchilar tomonidan ularga yetkazilgan stereotiplarni o'zlashtirishi va qabul qilishi va ular asosida qarorlar qabul qilishi mumkin. Aytgancha, buning uchun allaqachon qonuniy pretsedent mavjud. Jumladan, Qo'shma Shtatlarda ayblanuvchi uzoq muddatli qamoq jazosiga hukm qilindi, aslida esa, algoritm kelajakda takroriy jinoyat sodir etish ehtimolini bashorat qilgan, qamoq jazosiga hukm qilingan inson esa algoritm bashoratini hisobga olgan holda qaror chiqargan. Sudlanuvchining hukm chiqarish jarayonida algoritmdan foydalanish bo'yicha apellyatsiya shikoyati qanoatlantirilmagan, chunki jinoyatni qayta sodir etish imkoniyatini baholash mezonlari tijorat siri bo'lib, shu sababli taqdim etilmagan.

Fransiya strategiyasi sinovdan o'tishi va tekshirilishi mumkin bo'lgan shaffof algoritmlarni ishlab chiqish, SI sohasida ishlayotganlarning axloqiy javobgarligini belgilash, axloq bo'yicha maxsus maslahat qo'mitasini yaratish va hokazolarni taklif qiladi.

Yevropa ittifoqi 2015-yilda robototexnika va sun'iy intellektni rivojlantirish bilan bog'liq huquqiy masalalar bo'yicha Ishchi guruhini tashkil etdi, u robototexnika bo'yicha fuqarolik qonunchiligi normalari bo'yicha maxsus Rezolyutsiyani ishlab chiqdi. Bu Yevropa Ittifoqida sun'iy intellektni tartibga solish yo'lidagi birinchi qadam edi. Qaror yuridik kuchga ega emas, biroq u SI sohasida nafaqat fuqarolik huquqi nuqtayi nazaridan, balki robototexnikaning axloqiy jihatlari nuqtayi nazaridan ham tavsiyalar bergani bilan diqqatga sazovordir.

Yevropa Ittifoqi rezolyutsiyasida "aqlli robot" deganda, "datchiklardan foydalanish va/yoki atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir qilish orqali avtonomiyaga ega bo'lgan, hatto bir oz jismoniy yordamga ega bo'lgan, o'z xatti-harakati va intilishlarini atrof-muhitga moslashtiradigan va biologik ma'noda "hayoti" bor deb aniqlab bo'lmaydigan robot" deb ta'riflanadi. Yevropa Ittifoqining robototexnika va sun'iy intellekt agentligi tomonidan boshqariladigan ilg'or robotlarni ro'yxatga olish tizimini joriy etish taklif qilinmoqda. Robotlar tomonidan yetkazilgan zarar uchun javobgarlikka kelsak, ikkita yo'l taklif etiladi: «qat'iy javobgarlik yoki xavflarni boshqarish yondashuvi (xavflarni minimallashtirishi kerak bo'lgan shaxsning javobgarligi)». Qarorga ko'ra, javobgarlik robotga berilgan ko'rsatmalarning haqiqiy darajasiga va uning avtonomligi darajasiga mutanosib bo'lishi

kerak. Mas'uliyat qoidalari robot foydalanuvchilari uchun majburiy sug'urta sxemasi va sug'urta polisi xavfni qoplamagan taqdirda kompensatsiya qilish uchun kompensatsiya jamg'armasi bilan to'ldirilishi mumkin.

Qarorda axloqiy masalalarni hal qilish uchun ikkita xulq-atvor qoidalari taklif etiladi: Robototexnika muhandislari uchun axloqiy xulq-atvor kodeksi va Tadqiqot axloq qo'mitalari kodeksi. Robototexnika injenerlarining axloqiy xulq-atvori kodeksi robototexnikani yaratishda odox-axloq qoidalarni saqlashning 4 ta tamoyilini nazarda tutadi: 1) xayriya (robotlar faqat inson manfaatlarini ko'zlab harakat qiladi); 2) zarar yetkazmaslik (robotlar odamga zarar yetkaza olmaydi); 3) avtonomiya (inson va robot iroda asosida o'zaro munosabatda bo'lishi kerak); 4) adolatlilik (robototexnikaning afzalliklari adolatli va halol taqsimlanishi kerak).

Ba'zi mualliflar SIning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ma'lum tizimlarning SI bilan bevosita javobgarligi to'g'risida takliflarni ilgari surdilar [10]. Ushbu fikrga ko'ra, avtonom tizimlarning qonuniy javobgarlikka tortilishi mumkin bo'lmagan asosiy sabablar yo'q. Biroq robotlarning javobgarligini belgilash zarurati yoki maqsadga muvofiqligi muammosi hali hal qilinmagan (hech bo'lmaganda robototexnika rivojlanishining hozirgi bosqichida). Bu nafaqat g'ayrioddiy huquqiy standartlarni ishlab chiqish zarurati, balki robotlarning ongi va etikasining yuqorida qayd etilgan muammolari bilan ham bog'liq. Ehtimol, ushbu tizimlarning ishlashi uchun mas'uliyatni dasturchilar yoki avtonom tizimlardan foydalanuvchilarga yuklash samaraliroq bo'lar edi. Ammo bu innovatsiyalarni sekinlashtirishi mumkin. Shuning uchun biz mukammal muvozanatni izlashda davom etishimiz kerak.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, robotlashtirishni huquqiy tartibga solish va jamiyat xavfsizligi o'rtasidagi yakuniy muvozanatni topish uchun biz bir qator muammolarni hal qilishimiz zarur. Masalan, sun'iy intellektni rivojlantirishda qanday maqsadlarni ko'zlaymiz? Shunday qilib, sun'iy intellekt ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, texnologik, huquqiy, axloqiy va falsafiy sohalarida bir qator savollarni tug'diradi. Sun'iy intellekt bilan bog'liq noaniqliklar, imkoniyatlar va potentsial xavflarni bartaraf etish uchun ushbu sohalar o'rtasidagi munosabatlarni qadrlash va tushunish kerak. Bundan tashqari, mazkur sohalarida ko'plab ilmiy va amaliy izlanishlarni davom ettirishimiz zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. D. Edmonds, Would You Kill the Fat Man? The Trolley Problem and What Your Answer Tells Us About Right and Wrong, Princeton University Press, 2013.
2. The Mechanical Mind in History, Cambridge, MA: MIT Press: PP. 149–184
3. Asaro P. The Liability Problem for Autonomous Artificial Agents // AAAI Symposium on Ethical and Moral Considerations in Non-Human Agents, Stanford University, Stanford, CA. March 21–23, 2016, P. 191.
4. Arkhipov V., Naumov V. On Certain Issues Regarding the Theoretical Grounds for Developing Legislation on Robotics: Aspects of Will and Legal Personality // Zakon. 2017, No. 5, P. 167.
5. Asaro P. The Liability Problem for Autonomous Artificial Agents, P. 193.
6. Arkhipov, V., Naumov, V. – P. 164.

7. Winkler A. We the Corporations: How American Businesses Won Their Civil Rights. Liverlight, 2018. See a description here: [Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.](#)

8. Brożek B., Jakubiec M. On the Legal Responsibility of Autonomous Machines // Artificial Intelligence Law. 2017, No. 25(3), pp. 293–304.

9. Khanna V.S. Corporate Criminal Liability: What Purpose Does It Serve? // Harvard Law Review. 1996, No. 109, PP. 1477–1534.

10. Hage J. Theoretical Foundations for the Responsibility of Autonomous Agents // Artificial Intelligence Law. 2017, No. 25(3), PP. 255–271.